

تاریخ روابط بین الملل

داکتر عبدالقیوم سجادی

منابع:

۱. تاریخ روابط بین الملل، احمد نقیب زاده. (متن اصلی درس)
۲. تاریخ دیپلماسی هنری کسینجیر. جلد اول و دوم.
۳. تاریخ روابط بین الملل در قرن ۱۹ پی یررونون ترجمه قاسم صنعوی.
۴. حاکمیت؛ فرشتگان محافظ معنویت، ترجمه عباس آگاهی.
۵. بحرانهای قرن بیستم؛ پی یررونون.

کلیات و مفاهیم

روابط بین الملل: هر نوع تعامل و مبادله ای که بین کشورهای یعنی دو یا چند واحد سیاسی در خارج از مرزهای ملی صورت می گیرد مقصود از بین الملل حوزه فراتر از مرزهای ملی کشورهاست که شامل حداقل روابط بین دو یا چند واحد سیاسی (دولتها) می شود.

روابط خارجی: روابط خارجی شامل کلیه تقاملها و ارتباطات بین واحدهای سیاسی اعم از ارتباطات سیاسی اقتصادی و فرهنگی و...

سیاست خارجی: روابط خارجی که حوزه سیاست فقط باشد و به معنای برنامه ریزی نیست. فقط یک نوع تعامل است.

سیاست بین الملل: عبارتست از مجموعه ای از مباحث مربوط به ساختار قدرت و مناسبات قدرت در عرصه بین المللی. بحثهای مانند بلوک شرق و غرب یا تروریسم.

نظام بین الملل نظام یا ساختار بین الملل: نحوه توزیع قدرت در عرصه بین المللی است. عنصر قدرت در این تعریف را می توان با کلمه حاکمیت تعویض کرد، چرا که حاکمیت با قطع نظر از بزرگ یا کوچک بودن آن مورد پذیرش همه قرار گرفته و در آن اختلاف و بحثی نیست اما این قدرت است که دارای مراتب ضعف و شدت است و در دست حاکمیتها در چرخش می باشد.

نظریه های مختلف در مورد منابع قدرت بین المللی: عده ای از نظریه پردازان گفتند از عوامل مهم قدرتمندی توسعه سرزمین است، زیرا اولاً موقعیت جغرافیایی کشورها نقش بسیار موثری در قدرتمندی آنان دارد. ثانیاً نقاط مهمی در کشورها وجود دارد که تسلط بر آن نقاط موجب قدرتمندی محسوب می شود. مثلاً در قرن ۱۸ کشوری که قدرتمندترین نیروی دریایی را دارا بود قویترین کشور محسوب می شد. بر اساس نظریه هارت لند (قلب زمین) مکنیدر تسلط بر نقاطی که قلب محسوب می شود مانند بعضی از تنگه ها از عوامل قدرت است.

نظریه های مهم ژئوپلیتیک:

۱. فردریک راتزل (آلمانی) نظریه پرداز مهم (۱۹۰۴-۱۸۴۴) دولتها یا واحدهای سیاسی همانند یک درخت نیامند فضای مناسب برای گل است و این فضا از طریق توسعه ارضی حاصل می شود. این نظریه پشتوانه ای شد برای سیاست توسعه ارضی در اروپا.

۲. آلفرد ماهان (آمریکایی) تاکید روی قدرت دریایی نمود. اولین شرط قدرت جهانی شدن استیلا بر دریاهاست و بصورت مشخص این نظریه بر سیاست آمریکا تاثیر گذاشت.

۳. مکنیدر (انگلیسی): نظریه هارت لند را مطرح نمود. بر اساس این نظریه گفته می شود در داخل زمین نقطه ای وجود دارد که بعنوان قلب عمل می کند و کشور قدرتمند کشوری است که آنجا را به دست آورد. به نظر وی قلب زمین قسمت اعظم روسیه و غرب چین و قسمتی از غرب مغولستان بود.

۴. اسپایکمن: نظریه ریملند را مطرح نمود. به نظر او خود قلب مهم نیست بلکه حاشیه های آن قلب مهم است. هر کس بر مناطق اطراف قلب زمین مسلط باشد بر جهان مسلط خواهد بود.

کنگره وین (۱۸۱۵)

چرا کنگره وین سرآغاز تاریخ روابط بین المللی است؟

پاسخ را در دو محور خلاصه می کنیم:

۱. کنگره وین نقش موثر در شکل دهی نظام بین الملل داشته است و برخلاف دوره‌های قبل یک الگوی جدید از نظم بین الملل که محصول توافق چند قدرت بزرگ بود ظهور یافت. معمولاً الگوهای مهم نظم بین الملل پس از کنگره ها و اجلاس قدرتهای بزرگ پایه گذاری می شود و به همین دلیل کنگره وین پایه گذار نظم جدید بود.

۲. کنگره های بین المللی همواره پس از جنگهای مهم و یا تهدیدات مهم جهانی شکل گرفته است؛ مانند کنگره ای وین، سازمان ملل و جامعه ملل هر کدام پس از اجلاس های مهم بین المللی و به منظور پایان دادن به منازعات بین المللی و پایه گذاری نظم جدید ایجاد گردید. برای درک ماهیت نظم بین الملل پس از کنگره وین، فهم ماهیت کنگره (وین) از جمله شناخت کارگزاران و اهداف کارگزاران و مصوبات آن حایز اهمیت می باشد. کنگره وین:

یکی از عوامل پیدایش این کنگره انقلاب فرانسه بود که در سال ۱۷۸۹ شکل گرفت. مهمترین اثر این انقلاب ترویج جنبشهای آزادی خواهی بود. به این صورت که کشورهای مجاور فرانسه با الگوگیری از فرانسه در پی انقلاب و آزادی خواهی برمی آمدند. این انقلابها بدان جهت مهم بودند که در آن زمان در اروپا کشورها به صورت قدرتهای مطلقه سلطنتی اداره می شدند. از مهمترین این کشورها پروس، انگلستان - روسیه - فرانسه و اتریش می باشند و دیگر کشورها تحت تاثیر این قدرتها بودند. انقلاب فرانسه با شعار آزادی خواهی به چالش علیه این قدرتها دامن زد. حاکمان و صاحبان این قدرتهای بزرگ برای مقابله با این چالشها و جلوگیری از گسترش انقلابها دور یکدیگر جمع شدند که کنگره وین نام گرفت. این قدرتها بدلیل اینکه نظم حاکم بر جهان در حال فروپاشی بود و در پی آن نظم جدید پایه گذاری می شد گرد هم جمع آمدند. قدرتهای حاکم در

پی سیاست حفظ وضع موجود بودند و سیاست محافظه کارانه داشتند. اما ناراضیان (اپوزسیون) سیاست تغییر وضع موجود را دنبال می کردند که در ذات خود سیاست رادیکال بود.

مباحث کنگره وین:

۱. زمینه و ریشه ها
۲. قدرت های موثر و اهداف آنان.
۳. اصول نظم جدید
۴. توافقات مهم بین المللی.

۱. زمینه و ریشه ها: کنگره وین در سال ۱۸۱۵ براساس معاهده پاریس و در پی استعفای ناپلئون و به منظور حل مسائل بین المللی و تقسیم اراضی باز پس گرفته شده از فرانسه برگزار گردید. در این کنگره نمایندگان اکثر شاهزادگان اروپایی حضور داشتند. این کنگره زمینه های شکل گیری اتحاد مقدس مرکب از قدرتهای مهم اروپایی نظیر انگلیس، روسیه، اتریش و پروس را باعث شد در سال ۱۸۱۵ این کنگره تشکیل شد.

۲. قدرتهای موثر و اهداف آنان:

در کنگره وین نقش اصلی بر عهده چهار کشور اصلی بود که مهمترین هدف آنها مبارزه با انقلاب فرانسه و حفظ وضع موجود بود. هر یک از قدرتهای بزرگ اهدافی را دنبال می کردند اما وجه مشترک آنها حفظ وضع موجود و جلوگیری از تغییر آن بود.

الف) مهمترین هدف انگلستان:

آنچه از سوی این کشور در کنگره وین مورد تعقیب قرار گرفت توسعه و تحکیم برتری دریایی این کشور بود. هر چند انگلستان به عنوان کشور برتر از نظر قدرت دریایی محسوب می شد اما شکست ناپلئون و مذاکرات کنگره وین این زمینه را فراهم کرد که انگلستان در پی توسعه متصرفات دریایی خویش بر آید و نقاط دریایی که تحت حاکمیت کشورهای چون اسپانیا، پرتغال و هالند بود را تصرف کند. اتریش مهمترین قدرت

بری(غیردریایی) اروپا بود بنابراین در بیشتر موارد با انگلیس تعارض داشت و اشتراک نظر داشت. محور اختلاف هر دو کشور در مورد قدرت پروس بود که اتریش برخلاف انگلیس خواستار انحصار نفوذ در آلمان بود اما انگلستان خواستار نفوذ مشترک اتریش و پروس در این منطقه بود.

ب)هدف روسیه:

هدف روسیه در جهت مخالف انگلیس قرار داشت و به دنبال آن بود که در برابر خسارتهای ناشی از انقلاب فرانسه،مناطق دوک نشین ورشو را تحت تصرف داشته باشند و پس از آن قدرت خود را تدریجی به زمان امپراتوری عثمانی در حوزه بالکان افزایش دهد. مهمترین اختلاف روسیه و اتریش حوزه بالکان بود.

نکات:

۱. محور توافق قدرتهای بزرگ در کنگره وین تصغیف و به انزوا کشاندن فرانسه بود به همین جهت این توافق در محور اتحاد مقدس شکل گرفت.

۲. وجه تسمیه این توافق به اتحاد مقدس این بود که قدرتهای تشکیل دهنده پیروان آیین مسیحیت بودند و یکی از مواد مهم آن حسن روابط با تمامی کشورهای پیرو مسیحیت بود.

ج)فرانسه

نماینده فرانسه در کنگره وین به دنبال استفاده از استراتژی تاکید بر اختلافات قدرتهای متنازع و از جانب دیگر براساس رعایت حقوق عمومی و رعایت حقوق همه ملل بود.

۳. اصول نظم جدید:

براساس تجربیات تاریخی و تحولات بین الملل نظمی که دارای کارآمدی در ثبات جهانی باشد از یک نوع مشروعیت برخوردار است. بدین معنی که نظم بین المللی زمانی مشروعیت دارد که توانایی امنیت و ثبات بین المللی را ایجاد کند. بحث کارآمدی را در رژیم داخلی نیز مطرح کرده اند در واقع رژیم های سیاسی براساس نظریه کارآمدی مشروعیت خود را از کارآمدی می گیرد. نظمی که توسط ناپلئون و انقلاب فرانسه از بین رفت

باعث پیدایش کنگره وین شد. تا این زمان الگوی نظم بین المللی نظم وستفالیایی بود که بر اساس معاهده صلح وستفاليا پس از جنگ های سی ساله مذهبی در سال ۱۶۴۸ انعقاد گردید. یعنی کنگره وین به دنبال از بین رفتن نظم پیشین و تلاش برای انجام و ایجاد نظم جدید تشکیل شد. شالوده و اساس نظم جدیدی که در کنگره وین پی ریزی شد توسط نمایندگان دو کشور انگلیس (کاسلری) و اتریش (مترینخ) انجام شد. از اصول مهم این نظم بحث توازن قوا بود. توازن قوا نظمی بود که توسط کشورهای قدرتمندی شکل گرفت و توسط کنسرت اروپایی محافظت می شد. منظور از کنسرت، جمعی از قدرتهای اروپایی است.

نکته: از نظر مفهومی توازن قوا با توازن قدرت تفاوتی ندارد براساس نظریه توازن قوا صلح و امنیت در نظام بین الملل با قرار داد و توافق اختلافی قابل دسترسی نیست بلکه قدرت ذاتاً به توسعه دارد و توسعه قدرت به طور طبیعی با تعارض همراه است. ماهیت نظام بین الملل ذاتاً با جنگ بین المللی همراه خواهد بود.

نظریه موازنه قوا دارای چند مفروض است:

۱- انسان ذاتاً قدرت طلب است. ۲- قدرت همواره تمایل به توسعه دارد در نتیجه عرصه بین المللی بازی قدرت دائمی است. ۳- بین بازیگران تعارض دائمی بر سر قدرت وجود دارد.

نتیجه: جنگ و تعارض در ذات نظام بین الملل نهفته است و توصیه های اخلاقی نمی تواند از جنگ جلوگیری نماید. - این نظریه معتقد است که قدرت را جز با قدرت نمی توان مهار کرد. معنی این سخن آن خواهد بود که دنیا تنها در شرایط برابری قدرت به گونه ای که هیچ یک از اعضا توان حذف و حمله به دیگری را نداشته باشند؛ می تواند صاحب صلح و دوستی باشد.

-موازنه قوا بدنبال این است که برابری در منابع و امکانات قدرت ملی برای ایجاد صلح و امنیت ایجاد شود.

نکته: نظمی که حاصل کنگره وین بود همین نظم موازنه قوا بود موازنه قوا به معنای برابری قوا نیست بلکه موازنه قوا یک نظمی است که براساس توافق قدرتهای بزرگ شکل می گیرد.

نتایج کنگره وین:

۱- کنگره وین بر مبنای نظام مطلقه پیشین به احیای اشرافیت بین المللی انجامید.

۲- کنگره وین بازگشت خانواده سلطنتی و شاهزادگان را موجب گردید.

۳- بازگشت سنت گرایی و محافظه کاری را به همراه داشت.

۴- مبارزه با جریان آزادی خواهی و افکار انقلابی را دنبال نمود.

مجموعه این نتایج و عناوین چهار گانه در تشکیل اتحاد مقدس به عنوان جبهه جدید در مقابل نظام سلطنتی مطلقه تبلور یافت. اتحاد مقدس براساس همبستگی جدید در جهت تعامل مسیحیت تشکیل گردید.